

מאיר שמתיר לשתות על הגת. (רש"י ותוס' כאן). או גם כדברי חכמים – ובצונן. (מהרש"א ושפת אמת – שבת יא. וערש"ש שם).

ורבנו חננאל (בשבת שם) מפרש: כשם שבשבת אין התר אלא בענין שאם יישארו לו מים, יוכל להחזירם למקום שהוא שותה, כך בגת לענין מעשר, אין מותר לו לשתות אלא בצונן, שיתכן להחזיר המותר – וכדעת חכמים. וכן פירש הר"ן כאן.

[לפי פירוש זה נראה שבגת אין צריך שיהא ראשו ורובו בפנים כלענין שבת. וכן מסתבר, מפני שהיא גזרה לגזרה, שהרי גם אם יוציא הכלי החוצה, מן התורה מותרת אכילת קבע כל עוד לא נגמרה מלאכתו. וכן משמע ברמב"ם, שהשמיט ענין 'ראשו ורובו' לענין מעשר. (עפ"י הגרעק"א. וע"ע ברש"ש שם).

יש מי שרצה לומר שלפי דברי ר"ח מיושבת קושית הגרעק"א הנוכרת לעיל, כי אכן לפירוש ר"ח יש לומר שלא גזרו שמה יוציא הכלי אליו, שזו גזרה לגזרה, אלא עיקר הגזרה היתה כדי שלא ישתה באופן שעלול להחזיר את שארית המים למקומם ונמצא מתחייב.

יש להוסיף שכל זה אמור לרבא, אבל לאביי שאוסר אף בכרמלית, הגם שהיא גזרה לגזרה, הרי שיש לאסור גם ללא החשש שיחזיר, אלא שמה יכניס הכלי לרשות שהוא שם, כדברי רוב המפרשים. ולפי זה מובן שאביי לשיטתו הוכיח לפרש 'וכן בגת' לאסור כרמלית, כי לפי שיטתו אין לפרש כרבא לענין מעשר, שהרי אין הרישא ענין להחזרת המותר, ורבא לשיטתו שאין גזרים גזרה לגזרה, על כרחו מתפרשת הגזרה שמה יחזיר, כנ"ל, ועל כן מובן 'וכן בגת' לענין מעשר.

אלא שצריך להניח לפירוש זה, שאדם המוציא חפץ שבירו לרשות האחרת ומניחו שם, ללא שעקר אותו מקרקע הרשות שהוא שם – חייב. ואמנם אין הדבר מוסכם, שהקרבן-נתנאל פירש בדעת הרא"ש (ריש שבת), שאין זו עקירה. ואולם יש לומר שלדעת רבנו חננאל חייב. (ע' בשאלות ותשובות לסיכום – שבת ג).

אך עיקר הפירוש צ"ע מסוגיתנו, שהעמידו גזרה זו בכגון חפצים הצריכים לו. ואם נפרש הגזרה שמה יחזיר צריך לומר שרק בחפצים הצריכים לו יש חשש שיביאם אליו ואח"כ יחזיר, משא"כ בשאר חפצים אין חשש שיביאם אליו ושוב אין חשש החזרה. אלא שאין מובנת עיקר קושית הגמרא 'רישא רבנן וסיפא ר"מ' – הלא לכאורה חשש זה קיים רק בשתיה, שמה יחזיר המותר, ולא בטלטול שאר חפצים. ומכך שהשוו בגמרא בין הדברים משמע שהחשש הוא שמה יביאם אליו].

(ע"ב) 'בור ברשות הרבים... הכא במאי עסקינן במופלגת... אשפה ברשות הרבים...' – באשפה אין חילוק בין סמוכה למופלגת, מפני שהיא גבוהה עשרה ואין רשות הרבים אלא עד עשרה, אם כן אין כאן העברה דרך רה"ר כלל. (ר"ן).

ופשוט שאין חוששים שמה לא יפגעו המים באשפה אלא מחוצה לה, ונמצא זורק מרה"ר לרה"ר – שדבר שאינו מתכוין הוא. וכמו שמותר לזרוק כלים הנשברים מבית לבית מעל לרה"ר, גם אם אין גובהם שוה. ואולם דברים המתגלגלים לרה"ר, שאינם נשארים או נבלעים באשפה – אסור לזרוק, שהרי הם נחים ברה"ר. וכן כלים שאינם נשברים או נמאסים אסור, שמה יפלו לרה"ר ויביאם. עפ"י ריטב"א).

דף ק

באורים והערות בפשט

'דדמו כמשוניתא – דסלקין לעילא אסורין, דנחתין לתתאי שרו, לצדדין – פלוגתא דרבה ורב ששת' – אף על פי שנידון זה היינו ממש מחלוקתם דלעיל, הוצרך לומר, מפני שיש כאן שלשה שורשים

שונים במקום אחד, גבוהים ונמוכים ושהולכים לצדדים, והיה עולה על הדעת שבזה אוסר רבה, גזרה זה משום זה, קמ"ל. (תוס' הרא"ש).
לפרש"י אפשר שיש כאן חידוש בכך שהשורש הקטן כולו יוצא למטה מג' מהשורש הגדול, והוא אמינא שבזה מודה רב ששת להתיר, שאינו דומה לשורש שנכפף למטה מג').

'אמר לו רבי אליעזר: הרי הוא עובר על בל תגרע. אמר לו רבי יהושע: הרי הוא עובר בבל תוסיף. אמר לו רבי אליעזר: לא אמרו אלא כשהוא בעצמו...' – מדברי הרמב"ן (בספרו מלחמות ה' – ר"ה כח) נראה שלדעת ר' יהושע, קיים איסור בל תוסיף אף על פי שאינו מכויין בהוספתו לשם מצוה. ואעפ"י שאמרו שלדעת הסובר 'מצוות צריכות כוונה' – אין איסור בל תוסיף כל שאינו מכויין לשם מצוה [שהרי גם אילו היה עושה כן בהכשר – אין זו מצוה כשרה, כי החסיר הכוונה] – שונה הדבר לענין קדשים, מפני שאינם צריכים כוונת מצוה, [שאינן פסול אלא 'מתעסק' בקדשים, וצריך שיכוין לשם שחיטה, אך לא דוקא לשם כוונת מצות שחיטת קדשים], ולכן גם אם נותן התוספת כדי לצאת מן הספק ולא לשם מצוה – עובר על בל תוסיף.

ואילו ר' אליעזר סבר שגם בקדשים, כל שאינו מכויין לשם מצוה – אין בל תוסיף. וכיון שכן, אם לא יתן הדם שיכול לתת – הרי הוא מגרע ממצותו, ועובר על בל תגרע. (ולד' יהושע – להפך, כיון שאסור לו לתת ארבע, אין זה בל תגרע אם נותן אחד בלבד, וזהו שאמר: 'לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא לבד' – כן נראה לפרש. ובוה מתישב מה שהעירו המפרשים, היות ואין בל תוסיף ואין בל תגרע, מדוע שלא יתן ארבע ויקיים המצוה – ע' בשפת-אמת זבחים פ; ובחדושים-ובאורים).

ובשם הגר"ח (בכתבים שעל הש"ס) מבואר, שגם בקדשים שאינם צריכים כוונה, כל שאינו מכויין – לא עבר, למ"ד מצוות צריכות כוונה. ור' יהושע סובר שמצוות אינן צריכות כוונה, ולכן סובר שעובר בבל תוסיף. וכן הוכיחו מלשון הראב"ד (בהשגותיו על המאור – שלהי פסחים), שגם בקדשים תלוי הדבר במחלוקת הכללית אם מצוות צריכות כוונה אם לאו. (וע' גם בתוס' במנחות מ: (ד"ה ממאי), שכתבו לשמוע מכאן שלרבי יהושע מצוות אין צריכות כוונה).

ופרש הגר"ח את טעם הדבר, שאע"פ שקדשים אינם צריכים כוונת מצוה כאמור, זהו משום שהמצוה מתקיימת מאליה בעצם העובדה שהקרבת כשר. ואולם זה דוקא כאשר המצוה מתקיימת אליבא דאמת, אבל כשאנו דנים כלפי איסור בל תוסיף, שאין כאן קיום מצוה באמת, שוב אין זה כלל מעשה מצוה, שהרי לא כיוון לשם מצוה. והרי זה דומה למצוות הצריכות כוונה (למ"ד), שאם הוסיף ללא כוונה – לא עבר על בל תוסיף.

– לכאורה נראה, שזה שאמרו 'לא נאמר בל תוסיף / בל תגרע אלא כשהוא לעצמו', הכוונה היא שאין ענינם של לאוין אלו אלא במכויין להוסיף משום שראוי לפי דעתו להוסיף או לגרוע, והוא כמזולזל במצוות, כסבור שיש מקום להוסיף בהן או לגרוע. אבל כשגרוע משום סיבה אחרת, כגון מפני התערבות, ואף מפני הטירדה וכיו"ב – לא עבר על בל תגרע. וכן כשמוסיף מפני סיבות אחרות ולא מפני שראוי להוסיף לפי דעתו. ובוה מיושב מה שהעירו האחרונים (ע' טורי אבן ר"ה כח), מדוע כל המבטל מצוות עשה אינו בכלל בל תגרע.

ומה שכתב הרמב"ן (בסדר ואתחנן) שכל מצוה מחודשת הרי היא בכלל בל תוסיף, [ובאר שאין בכלל זה מה שתקנו חכמים משום גדר. ובלבד שיודע שהוא משום הגדר הזה ואינן מפי הקב"ה בתורה] – היינו משום שנראה כמכויין להוסיף. (עפ"י חדושים ובאורים זבחים יג, יט).

ע"ע שהביא לשמוע מסוגיתנו, שמחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע אם עדיף איסורא רבה בשב ואל תעשה מאיסורא זוטא בקום ועשה. (ומתאים הדבר עם מה שמצינו שר' אליעזר שחרר עבדו לצורך מצוה רבה. וי"ל). וצ"ע להשוות דבר זה עם מה שאמרו (בזבחים לב): שעשה שיש בו כרת דחה עשה שאין בו כרת, ומותר למצורע בע"ק להכנס לשער ניקנור כדי לעשות הפסח. ואעפ"י שאין קיום המצוה באה באותו זמן של האיסור, וכמו שכתבו התוס' בפסחים – נט. ד"ה אתי. עוד בבאור מחלוקתם ע' בחדושי הנצי"ב כאן; אבני נור או"ח שלד, ו; קוב"ש פסחים מה; שפ"א יומא נו.

(ע"ב) 'אבל הכא דקא עביד איסורא – הכי נמי דירד' – וכסברה זו אנו נוקטים, שרק משום קנס לא ירד, הא לאו הכי ירד, כי עצם ישיבתו היא השתמשות באילן. (עפ"י גאון יעקב. מבואר מדבריו שבאופנים שלא קנסוהו, חייב לירד מיד. ושאמרו בברייתא 'מותר לירד' – לאו דוקא מותר אלא חייב. אך סתימת לשון הפוסקים 'מותר לירד' צ"ע).

זוהא קא נתרי פירי' – מרש"י משמע שהקושיא היא לאסור מצד גזרה, שיש לנו לגזור תלישה ביבש אטו תלישה בלח. [וכעין זה כתב הריטב"א, לאסור באילן יבש כשיש לו פירות או ענפים, משום 'מראית העין'].

ואולם כפי הנראה מהתוס' בשבת (קנ: ד"ה במחבר) מסתבר שפרשו הקושיא שיהא אסור מצד התלישה עצמה. ואף על פי שביבש לגמרי אין איסור משום 'תולש', מדובר כאן כשיבשו הפירות אך לא עוקציהם, שעדיין ישנה יניקה מועטת. (עוד בעניני תלישה באילן שיבש – ע' בפוסקים או"ח שלו; חזון איש – או"ח קנו, לסימן שלו).

'אמר רמי בר אבא (י"ג: חמא) אמר רב אסי: אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת משום שנאמר ואץ ברגלים חוטא. תני חדא... והאידינא דקיימא לן כרבי שמעון כולוהו שרי' – בספר יראים ובסמ"ג הביאו לדינא לאסור. והוא פלא, הלא מסקנת הגמרא להתר. ונראה שאין נוח להם לפרש שרמי בר אבא אמר דבריו שלא לפי ההלכה, לשיטת רבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין, אלא הוא אסור גם לפי רבי שמעון, ובאופן שהוא הולך במהירות ורץ על גבי עשבים ארוכים, שאז בודאי אי אפשר שלא ייתלשו. וזהו שמסיים 'ואץ ברגלים חוטא' – משום הוא אץ ונמהר ברגליו. [והגמרא שאמרה 'כולוהו שרי' היינו באופן שאינו 'פסיק רישיה'].

ולפי זה יש לזוהר בשבת שלא לרוץ, ואולי אף לילך במהירות, מעל גבי עשבים ארוכים. (עפ"י משנה ברורה ובאור הלכה שלו, ג).

יש לעיין, לפי דעת הרבה פוסקים המתירים 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' בדרבנן, (ע' במובא בשבת קכח ובסיכומים לשבת קג) – האם יש להתיר גם כאן, שהרי תלישה כזו אינה אלא מדרבנן, כדנציא בתוספתא, ואין לו שום ניחוחת בתלישת העשבים. או שמא מודים שיש להחמיר במלאכה דאורייתא כלאחר יד [וילה"ע שבפסחים סו: וברש"י משמע ששבות כלאח"י קלה משאר איסורי שבות]. וע"ע בשמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה (סד).

'תני חדא מותר לילך על גבי עשבים בשבת. ותניא אידך אסור. לא קשיא... כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים' – פרש"י: בימות החמה אסור מפני שמשיר את הגבעולים שבזרע. ורבנו יהונתן והר"ן מפרשים: מפני שאז הם פחות רכים וקרובים להישבר. והרא"ש (בפסקיו ובתוספותיו) כתב להפך: בימות הגשמים אסור מפני שאז נוחים להישבר, משא"כ בימות החמה.

באורי אגדה, רמזים ופרפראות

'אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה' – משמיענו שאפילו שעושה כן למצוה, לקיום עונה ופריה רביה (ריעב"ק; גאון יעקב).

וכן פירש הגאון-יעקב המאמר דלהלן, שאם בועל ושונה שלא לדעת, כדי להוליד בנים זכרים, אעפ"כ הוא בכלל 'אין ברגלים חוטא'. ומפירוש זה מבואר שגם אם סופה ברצון ובחשק, [שלכך בבעל ושונה מוליד זכרים כמוש"כ הראשונים], אם תחילתה שלא לדעת – חוטא הוא.

'... ולא יבעלנה בעל כרחה, ולא יאנס אותה, מפני שבאותו החיבור [אם אינו נעשה ברב חשק ואהבה ורצון] אין השכינה שורה בו... אבל ראוי למשוך לבה בדברי חן ופתוי ושאר דברים מהוגנים ומיושבים כדי שתהיה כוונתם אחת לשם שמים. גם אין ראוי לבעול אשתו והיא ישנה מפני שאין הסכמת שניהם אחת, אבל ראוי לעורר אותה בדבר רצוי וחשק כמו שאמרנו...'. (מתוך אגרת הקודש להרמב"ן, מהדורת שעועל).

'כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הויין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן... ואילו נבונים לא אשכח, ואילו גבי לאה כתיב...' – יש לפרש הטעם, משום שאו בולטות יותר תכונותיה של האשה בולד, ואשה בינתה יתרה משל איש, לכך בניה מלידה זו נבונים.

'כי קאמרינן דמרציא ארצויי קמיה' – ולאח שתבעה בפה, כי כל כוונתה לשם שמים, להעמיד תולדות, וכמו שאמר יעקב ואבואה אליה כדרו"ל. ויצרם היה בדול מהם כאדם הראשון קודם החטא. ועוד, לפי שהיה בא לאהל רחל, היתה צריכה לפרש לו אלי תבוא. (עפ"י תורת חיים; גאון יעקב).

'עשר קללות נתקללה חוה... עצבונך זה צער גידול בנים, והרנך זה צער העיבור, בעצב תלדי בנים כמשמעו – כבר עמדו המפרשים על שינוי הסדר, מדוע הקדים גידול בנים להריון ולידה. (ע' מהרש"א; תורת חיים).

ויש לפרש על פי מה שאמרו ז"ל שחוה ילדה את קין והבל לפני שנתקללה, אם כן הלא אצלה קדם קללת צער גידול בנים להריון ולידה. (גאון יעקב).

'... שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה, זו היא מדה טובה בנשים' – ואף על פי שהיא מדה טובה, יש בזה צד קללה, בכך שהיא מצטערת שאינה יכולה לתבוע בפה (עפ"י מפרשים).

'כי אתא רב דימי אמר: עטופה כאבל ומנודה מכל אדם וחבושה בבית האסורין...' – אבל קודם החטא, לא היתה עטופה כאבל ולא חבושה בבית האסורין, ככתוב ויהיו שניהם ערומים. וזה שאסורה לשני אנשים – היות ולא ידעה רע, מה אכפת לה. (גאון יעקב)

'אלא דאסירא לבי תרי' – כל הקללות המנויים כאן אינם מצד מצוות הדת ושבע מצוות בני נח, אלא מצד טבע העולם ומנהג דרך ארץ. ואף זה שהאשה אסורה לשני בני אדם, מלבד האיסור שבדבר, כן צריך להיות מצד הטבע והנימוס החברתי; כי אם אשה תינשא לשנים ייבטל ישוב העולם, שהרי יאבד היחס, לא ידע אדם את מי הוליד ואב לא יכיר את בנו, ויהרסו כל מוסדות הישוב, כי מי יעמול על זרע בני בלי שם. (עפ"י משך חכמה – בראשית ג, טו. עע"ש).

זנעשית כר לבעלה – מכאן ומקומות נוספים משמע ש'כר' בלשון חכמים היינו המצע שכל גופו שוכב עליו, [ואילו 'כסת' היא כר קטנה, שמניחים עליה את הראש, או יושבים עליה. והוא הקרוי אצלנו 'כר'].
(עפ"י תוס' ב"מ עט: ע"ז סה. רא"ש פ"ק דתמיד, ועוד).

דרך ארץ מתרנגול, שמפייס ואחר כך בועל, ומאי מפייס לה... לישמטתיה לכרבלתיה דההוא תרנגולא אי אית ליה ולא זביננא ליה – יש לפרש במשמעות שניה, על פי מה שאמרו (בשבת קי:): הרוצה שיסרס תרנגול – יטול כרבלתו, וכאומר לה שלא יטריח עליה יותר אם יהיה לו מה ליתן ולא יתן. ולפי שהוא מצוי אצלה ביותר (וכמ"ש 'שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולים'), לכך צריך לפייסה.

'ככתבם וכלשונם'

ועוד אמר ר' יהושע: כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך, כשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידך –
פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו (משלי כא,א) – 'היינו, כי יש לפעמים איזה ענינים לאדם שאינו יודע איך להתנהג ולפנות, היינו שמצד אחד הוצרך להיות 'שב ואל תעשה' ומצד אחד 'קום ועשה', כמו שיתבאר למטה. וזאת יקרא פלגי מים – היינו, שדברי תורה מפליגים לשני הצדדים – אז העצה למסור את עצמו להש"י והוא יאיר לו איך לעשות. וזהו לב מלך – היינו שימלך אדם על לבו וימסרו לה'.
ואם ח"ו לא יאיר לו הש"י – על זה נסמך כאן פסוק עשה צדקה וחסד נבחר לה' מזבח – ולא כתוב 'לעשות צדקה' רק עשה לשון הוה, והוא לא שתעשה במעשה רק השב-ואל-תעשה הוא צדקה ומשפט, מאחר שאין ידוע איך לעשות. וזה נבחר לה' מזבח – כי 'זבח' הוא קום ועשה. וכמו שמצינו בפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע במסכת זבחים, כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך...'. (מי השילוח ח"א – משלי כא).

ליל וערב-שבת-קדש וארא, כ"ז טבת שנת וברכותי"ה – חלם לי ששאלוני אם אחד בספק בדבר שיש בו צד חומר לכל צד – כיצד ניזיל להחמיר. כגון למאן דאמר (מכות יא:): מצוה לגואל הדם להרוג רוצח [חוץ לעיר מקלט] וכשיש ספק [אם הוא חוץ לעיר מקלט], אם מצוה להרגו או לא, ואז איכא איסור שפיכות דמים – איך נעשה, דספק מצוה דאורייתא להחמיר, וכדומה לזה. והשבת, דבספק הנ"ל אין צריך לפנים דספק נפשות להקל ואיסור שפיכות דמים חמור טובי, ומצות גואל הדם מצוה בעלמא, ואין לשאול אלא בשני דברים דומים כשלכל צד יש רק מצוה או שלכל צד יש איסור באיסורין שוין, שאין אחד חמור מחבירו.
ובכי האי גוונא לדעתי תליא בפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע (זבחים פ. וע' בעירובין ק.). וקיימא לן כר' יהושע דאמר כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך, כשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידך. והכא נמי יש להיות 'שב ואל תעשה' ולא לעשות מעשה ב'קום ועשה'. [והגם דהם דברים פשוטים, יען אינם דברים בטילים ואני זכור מהם בהקיצו – רשמתים].
(קונטרס 'דברי חלומות' להר"צ הכהן מלובלין כו. נדפס בסוף 'רסיסי לילה').

(ע"ב) ז'אילו גבי לאה כתיב... ומבני יששכר יודעי בינה לעתים... ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם... כי קאמרינן דמרציא ארצויי קמיה' –

'מי שאוהב את התורה, התורה אוהבתו גם כן, כמו שכתוב בפרק 'הלא חכמה תקרא' (משלי ח): אני אהבי אהב ומשחרי ימצאני, ומגלה לו כל סתריה ורוי התורה כמו החשוק לחשוק, וכן האוהב-ישראל הן אוהבין לו... וכמו שכתוב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ומגלין לו כל רזין הגנוזין בנפשות ישראל, וזה טעם ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו וגו' – כי השם הוא שורש כח חיות נפשו במקורה ומקום אצילותה למעלה מעלה, וללב אהרן האוהב-ישראל גלויים סודות כל הנפשות בשרשן, ועל ידי זה מתגלין לו כל הללי עלמא, שהיו שואלין באורים ותומים והאותיות בולטין – פירושו, שיש בליטה בלב להאוהב-ישראל על ידי שמות בני ישראל לדעת רצון הש"י בהנהגת העולם דבר בעתו בכל דור ודור, שעל זה מורינן נפשות ישראל שבכל דור...

והתורה היא לימוד דרך כלל אבל בפרט, בעתו, באותו זמן ונפש ומקום – זהו ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, שנמשך מן הבינה שבלב ששם הוא הרחמנות והאהבה לבריות, מה שאין כן החכמה הוא אהבת התורה, זהו בלוי ביחוד, שיצא ממנו משה רבינו עליו השלום, ובכלל הכהנים והלויים הם השופטים כמו שכתוב... ואיתא ביומא (כו.) צורבא מרבנן דמורי – או מלוי או מיששכר. וכן אמרו (בראשית רבה עב) ראשיהם מאתים – ראשי סנהדראות, כי אין ממנין בסנהדרין זקן וטריס וכו' (סנהדרין לו:). דצריך גם כן אהבת הבריות כדי לידע הדבר בעתו. וזה זכה יששכר על ידי דמרציא ארצויי (לאה ליעקב) כדאיתא בעירובין, שזהו תוקף האהבה לבריות ובכח זה נולד, מה שאין כן ביהודה שנקרא על שמו של הקב"ה כמו שאמרו בסוטה (י:) כי אהבת הש"י קבוע בו... ולכן נקראו ישראל על שמו...'. (מתוך צדקת הצדיק קצח)

דף קא

'הדלת שבמוקצה וחדקים שבפרצה ומחצלות – אין נועלין בהן אלא אם כן גבוהים מן הארץ' – מבואר מדברי הראשונים (ע' ראב"ד, רא"ש, רמב"ן ורי"ד. וכן פסק בשו"ע שיג,ג), שדוקא דלתות וסתומות אלו, שאינן עשויות להיפתח ולהינעל תדיר, לכך אין נועלים בהם אלא אם הם גבוהים מן הארץ, [כלומר, שקשורים ותלויים באופן כזה שגם כאשר הם פתוחים, אינם נגררים על הארץ], אבל דלתות העשויות להפתח ולהסגר בתדירות, הרי הם כשאר דלתות הבית. [ויש אומרים שעכ"פ צריך שיהיו קשורות, אבל מלשון הרמ"א משמע שאפילו אינו קשור כלל מותר אם יש לה אסקופה מלמטה. ויש להקל בזה. משנ"ב שיג סקכ"ט. ונראה שכן משמע ברא"ש, ממה שהשוה דלתות העשויות להפתח תדיר לאהל עראי שמותר להוסיף עליו, והלא שם מותר גם בשאינו קשור]. ויש מצדדים שכל שרגילים להכנס מדי פחות משלשים יום, הרי זה כעשוי להכנס תדיר. (תוספות שבת, מובא בבאור הלכה שיג,ג).

'קנקן הגרר' – הקנקן הוא מוט, כעין יתד העשוי מעץ. (מפרשים). ונועלים אותו באמצע הפתח כדי למנוע בריחת הבהמה. (רבנו יהונתן)

אבל מן הצנור היורד מן הגג לרה"ר – מותר לקלוט או לצרף ידו (רש"י ותוס'), מפני שהוא מופלג מהגג. ואולם אם יש בפי הצינור רוחב ד' על ד' טפחים – אסור, מפני שהוא כמוציא מרשות (כרמלית) לרשות (הרבים).

היה הצנור למעלה מעשרה טפחים – אסור לצרף ידו אליו וליטול, אפילו אינו רחב ארבעה – גזרה אטו יש בו ארבעה, שאז הוא רשות היחיד ממש (רש"י ותוס' עפ"י התוספתא. וכן פסק בשלחן-ערוך). ולדעת הרמב"ם מותר למעלה מעשרה אם אינו רחב ארבעה.

ב. בור ברה"ר הסמוך לחלון – אם עמוק עשרה טפחים, מותר לדלות מים ממנו דרך החלון. ובור וחוליייתו מצטרפים לעשרה (רבי יוחנן. ואף על פי שאין חוליייתו בריאה וחזקה כל כך. עפ"י ר"ן). אבל אם הבור מופלג ארבעה טפחים – אסור, שהרי מעביר מרה"ל לרה"ר דרך רה"ר, אלא אם כן יש שם חוליה עשרה טפחים, כך שהדלי אינו עובר דרך רה"ר.

א. פחות מארבעה טפחים בין הבור לכותל – מותר, מפני שהוא מקום פטור (עפ"י רש"י ריטב"א ר"ן. וכן נקטו הפוסקים). ויש דעה האוסרת אף בפחות מארבעה, אם אינו גבוה ג' טפחים (ריטב"א בשם התוס').

ב. יש מקום להתיר בכרמלית אפילו במופלג (ע' פרי מגדים שנה; שבט הלוי ח"ט צה, ט). וכן באשפה הגבוהה עשרה, מותר לשפוך מים לתוכה מן החלון בשבת. (וכן שאר דברים הנבלעים במקומם ושאינם מתגלגלים לרה"ר. פוסקים). ודוקא אשפה של רבים שאין חוששים שמא תינטל, אבל של יחיד שהיא עשויה להיפנות – אין להורות היתר בדבר. גם באשפה המופלגת מן הכותל מותר, שהרי היא גבוהה ל' ואין רה"ר תופשת למעלה מעשרה (ר"ן).

ג. אילן המיסך על הארץ, שנופו נוטה מכל צדדיו למטה, ואינו גבוה מן הארץ שלשה טפחים (ויש תחת הענפים חלל רחב לפחות ארבעה טפחים בגובה עשרה) – מטלטלים תחתיו. [ובלבד שאין הנוף יכול לנוע ברוח מצויה, וכגון שקיבעו בהוצים וכדו'. עפ"י סוכה כד: ומוכא בפוסקים]. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אין מטלטלים בו יתר מבית סאתים, כלומר, אם הקיפו בית סאתים, אין מטלטלים בו אלא בתוך ד' אמות, ואף על פי שהוקף מתחילה לכך, אין זה כהקף לדירה ממש [שמטלטלים בו לעולם], משום שדירה שתשישה לאויר היא, (שאינן דרים שם ממש אלא שומרי השדה מסתופפים שם. ואם השומר נמצא שם ביום ובלילה ואינו הולך לביתו ללון – מצדד הב"ח שאם נעשה מתחילה לכך, הרי זה 'מוקף לדירה').

דף ק

- קסא. א. מהו דין השתמשות וישיבה באילן ובשרשיו בשבת?
 ב. מי שעלה על גבי אילן בשבת או מבעוד יום – האם ירד ממנו בשבת אם לאו? ומה הדין בבהמה ובגדר וכדו'?
- קסב. א. מהו דין הליכה על גבי עשבים בשבת?
 ב. אלו הנהגות ואיסורים בעניני תשמיש מובאים בסוגיא?

א. אין עולים באילן בשבת, לא נתלים ולא נשענים עליו. והוא הדין לשרשים הגבוהים מן הארץ שלשה טפחים, או שיש חלל תחתיהם שלשה טפחים אעפ"י שצדן אחד שוה לארץ – לא ישב עליהם. גזרת חכמים היא, שמא יתלוש מן המחובר.

שרשים הבאים מלמעלה משלשה לתוך שלשה – רבה מתיר, מפני שהוא משתמש בפחות מג' לקרקע, ורב ששת אוסר מפני שמכח איסור הם באים. כיוצא בזה נחלקו בקבוצת שורשים הבולטים לכיוונים שונים, באותם שרשים המסתעפים משרשים גבוהים ומשתפלים לתוך שלשה.

א. ואולם אלו הבאים מלמעלה משלשה ונכנסים לקרקע ויוצאים, מותר להשתמש בהם תוך שלשה

גם לרב ששת, כיון שנשרשו בקרקע בטלים אגבה. תרא"ש.

ב. המאירי פירש 'כמשוניתא' בענפי האילן, לא בשורשיו.

וכן נחלקו באילן המוקף בשנים או בשלשה מצדדיו בקרקע או בכותל, ובשאר צדדיו הוא חשוף וגבוה שלשה, כגון אילן הנטוע בתעלה או בנקע, או בקרן זווית, והוא הדין לאילן הגדל בתוך בית ויוצא מגגו דרך פי הארובה – לרבה, מודדים שלשה טפחים משפת הקרקע העליונה / הכותל / הגג, ולרב ששת כיון שהגביה ג' טפחים מהקרקע – הכל אסור. ומודה רבה באילן שצידו אחד שוה לארץ, שאסור, הואיל ושלשת צדדיו גבוהים מן הארץ.

הלכה כרבה, שכן הורה רב יוסף לאביי למעשה (רי"ף ועוד).

וגם לרבה אין התר להשתמש אלא באותם צדדים המכוסים, אבל בצדדים החשופים, ששם הוא

נראה למעלה מג' מפני הקרקע – אסור (משנ"ב שלו סק"ג ובשער הציון).

ב. אין עולים באילן בשבת, וכן אסור לעלות עליו מבעוד יום וישב שם כל היום. עבר ועלה – בברייתא אחת

שנו: מותר לירד, ובברייתא אחרת: לא ירד. וניתנו בגמרא כמה אפשרויות לתרצן: עלה מבעוד יום – לא קנסוהו. עלה בשבת – קנסוהו; גם כשעלה משחשכה – בשוגג לא קנסו ובמזיד קנסו; או נחלקו הברייתות בשאלה אם גזרו שוגג אטו מזיד.

ונקטו הפוסקים להלכה, שאם עלה בשבת ובמזיד – לא ירד, ואם מבעוד יום או בשוגג – ירד.

ויש סוברים שאף מבעוד יום, אם עלה כן בכוונה לישב שם בשבת – קנסוהו. ולהלכה העיקר

כדעה ראשונה (עפ"י או"ח שלו, א ובמשנ"ב).

אחד אילן ואחד כל בהמה, אסור לעלות.

אבל בבהמה אם עלה – ירד בכל אופן, משום צער בעלי חיים (עפ"י רמב"ם כא, ט; ריטב"א ו"פ).

אבל בור שיח ומערה וגדר – מטפס ועולה מטפס ויורד, ואפילו הם מאה אמה (ואין בדבר איסור משום טירחה. מפרשים).

עוד הסיקו בגמרא שאין חילוק בין אילן לח ליבש, אלא אם כן הוא יבש שאין עליו לא פירות ולא עלים, (– יחזרו שנשרו כל ענפיו. רש"י), שאין לגזור בו. וסיפרו על רב שאסר לבני אפסטיא אף בכגון זה, מפני שלא היו בני תורה שידעו להזוהר, לכך גדר שם גדר ואסר לגמרי.

א. 'ועל אותו גדר אנו סומכין לאסור בכל אילן'. וזה דעת רבינו'. מובא במגיד משנה – הלכות שבת

כא, נ. וכ"כ הראב"ד ושאר פוסקים, לפי שאין רוב העולם בקיאים להבחין בין אילן לאילן. ואולם המאירי הביא להלכה שבמקומות שאינן בני תורה אסור בכל האילנות, ומשמע שבמקומות אחרים מותר באילן חלק ויבש. וכן דעת כמה פוסקים, להתיר בימות החמה שאז ניכרת יבשותו (ע' משנ"ב שלו סק"א).

ב. נטילת דבר מעל גבי אילן בשבת – מחלוקת הראשונים. ולהלכה נפסק שאסור (ע' ריטב"א כאן;

רא"ש שבת נג; או"ח שלו, א).

ג. קנים הרכים – נחלקו הפוסקים אם גם הם בכלל גורת השתמשות באילן. ולהלכה הכריעו אחרונים שאם הם רכים כירקות יש להתיר, ואם לאו, אפילו אינם קשים כאילן – אסור. אך יש להסתפק בירקות שהם ראויים לאכילה, או בשיחים שיש עליהם פירות, שמא בכלל הגזרה היא, שמא יקטום. ואולי באופן זה אסור אף בפחות משלשה טפחים (עפ"י משנ"ב שלו ס"ק טו יט).

ג. אמר רמי בר אבא (י"ג: חמא) אמר רב אסי: אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת, משום שנאמר ואין ברגלים חוטא).

וכן שנו בברייתא אחת לאיסור, ואולם בברייתא אחרת שנו להתיר, ופרשו: כאן בלחים (אסור מפני תלישת מחובר) כאן ביבשים. אפשרות נוספת: כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. (בימות החמה אסור, מפני שמשיר את הזרע מהגבעולים, או משום שקרובים להישבר או. מפרשים. והרא"ש כתב להפך), כאן בימות הגשמים. ועוד: כאן כשנועל נעלים וכאן כשאינו נועל, שהעשבים מסתרכים בקשרי אצבעותיו ונתלשים; כאן כשיש לו עוקצים בנעליו והעשבים נתפשים ונתלשים, כאן כשאין עוקצים; כאן כשהעשבים ארוכים ומסתרכים, כאן כשאינם מסתרכים. והסיקו: עתה שאנו נוקטים כרבי שמעון שמתיר דבר שאינו מתכוין, בכל האופנים מותר.

א. אם העשבים גדולים, יש להזהר שלא לרוץ עליהם, שזהו 'פסיק רישיה' שיתלשו. ואפשר שאף

לילך עליהם במהירות צריך לזהר. משנ"ב שלו ס"ק כה.

ב. מבואר בתוספתא שהתולש ברגליו אינו אסור אלא מדרבנן.

ד. אמר רמי בר חמא אמר רב אסי: אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה שנאמר ואין ברגלים חוטא. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל הכופה אשתו לדבר מצוה, הוויין לו בנים שאינן מהוגנין. (גם בלא דעת – נפש לא טוב). וכן שנו בברייתא. [ובנדרים (כ:)] מנו בני אנוסה בכלל בני תשע מדות שעליהם נאמר וברותי מכם המרדים והפושעים בי].

ואין ברגלים חוטא – זה הבעול ושונה. ודוקא שלא לדעת (= לרצון) האשה, אבל מדעת – טוב הדבר, כדברי רבא: הרוצה לעשות כל בניו זכרים, יבעול וישנה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הויין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן, (כדרך שמצינו בלאה שתבעה ליעקב ונולד לה יששכר שמבניו היו 'ודעי בינה לעתים'). ופרשו, שמרצה עצמה לפניו, מראה לו עניני חיבה, אבל אינה תובעת בפה, שזו היא מדה טובה בנשים.

מלפנו מבהמות ארץ – זו פרידה שכורעת ומשתנת מים. ומעוף השמים יחכמו – זה תרנגול שמפייס ואחר כך בועל.

אמר רבי יוחנן: אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה, דרך ארץ מתרנגול – שמפייס ואחר כך בועל. מה אומר לה? אמר רב יהודה אמר רב: אקנה לך זיגא (= מלבוש עליון) שגייע לך עד כרעיך. לאחר מעשה אומר לה: תישמט כרבלתו של אותו תרנגול (= כלומר, שלי) אם יש לו ואינו קונה לך. (כך ניתן לראות בתנועותיו כאילו אומר לה כן, שמנענע וכופף ראשו לה לארץ (עפ"י רש"י). ובא ללמדנו דרך ארץ של פיוס. ריעב"ץ. וע' בחדושי הנצי"ב).